

lijk zijn voor het functioneren van het democratische politieke systeem doordat de verenigingsverbanden de mogelijkheden scheppen tot collectieve actie. Burgers kunnen door hun formele netwerken hun stem laten horen en een betekenisvolle rol spelen in de politieke besluitvorming. Dit is precies wat een vereniging als het Vlaams Belang (voorheen Vlaams Blok) doet, terwijl deze vereniging volgens de eerdere definitie zeer anti-democratisch is. De spanning die ontstaat tussen democratie als ideaal en democratie als praktijk door participatie van niet-democratische groepen is niets nieuws en inherent aan de democratie, maar Hooghe (socioloog, politicoloog en eveneens historisch geschoold) had in dit onderzoek deze problemen op zijn minst kunnen thematiseren en uitgebreider exploreren.

De over het algemeen boeiende studie, die gebaseerd is op eerder gepubliceerde artikelen en een enigszins gewijzigde versie van een sociologische dissertatie betreft, is ondanks het sociaal-wetenschappelijke jargon vrij toegankelijk voor niet-vakgenoten. Over de technische kanten van het onderzoek kan ik niet oordelen, dat hoeft hier ook niet (onder Hooghe's vakgenoten is het boek overigens lovend ontvangen). Bespreking op deze plek is relevant omdat ook het historische onderzoek naar verenigingen door Putnams studie en de brede wetenschappelijke en maatschappelijke interesse voor het fenomeen een sterke impuls heeft gekregen. Deze studie kan dienen als een waarschuwing dat het verenigingsleven niet automatisch democratische waarden produceerde en dat de 'leerschool der democratie' ook klassen had die collectief zakten. Toch lijkt er een verband te bestaan tussen verenigingen en democratie en deze studie kan ook opgevat worden als een aansporing om uit te zoeken hoe de vork precies in de steel zit.

Maartje Janse

H. N. B. Roels, *Toppi's in de tropen. Herinneringen van een hydrograaf aan Nieuw-Guinea (1954-1960) naar een manuscript van ktz. b. d. H. N. B. Roels (1932-1998)*, A. A. Lemmers, ed., met een bijdrage van J. C. Kreffer (Amsterdam: De Bataafsche Leeuw, Den Haag: Instituut voor maritieme historie, 2004, 252 blz., ISBN 90 6707 584 1).

Wanneer er sprake is van het dagelijks werk van een marine zal niet zelden de uitdrukking *silent service* vallen. Deze kan bij uitstek gelden voor het werk van de Dienst der hydrografie: het in kaart brengen van het profiel van de zeebodem in de ruimste zin van het woord. Er zullen zelfs vrij veel mensen zijn die niet weten dat dit zogeheten hydrografisch opnemen ook in Nederland een marinetaak is. De koninklijke marine heeft op dit gebied een grote reputatie opgebouwd; wat het verleden aangaat betreft deze vooral hydrografisch werk in de Indonesische archipel. Dit boek handelt over de laatste periode daarvan, toen Nederlands Nieuw-Guinea het enige deel van de archipel was waar nog de Nederlandse vlag woei. Het was een gebied dat in vele opzichten nog op een zeer lage trap van ontwikkeling stond en waar veel moest worden gedaan om een veilige vaart mogelijk te maken, zeker voor schepen van een wat grotere tonnenmaat en diepgang.

Roels, die twee 'torns' (termijnen) in Nieuw-Guinea diende (1954/1956 en 1959/1961) aan boord van de opnemingsvaartuigen Hr. Ms. *Snellius* en *Luymes*, biedt in deze herinneringen een zeer duidelijke schildering van het werk van de 'opnemer' in een tijdsgewricht waarin men nog niet kon beschikken over hulpmiddelen als geavanceerde onderwatersensoren en computers. Daarnaast schrijft hij interessante dingen over de sociale verhoudingen aan boord en de contacten met 'de wal' binnen de context van wat ik wel het beste een laat-koloniale samenleving kan noemen. De contacten tussen de diverse groeperingen aan boord worden beschreven als zeer

open en ongedwongen. Opvallend is de waardering die herhaaldelijk tot uiting komt voor de Papoea-matrozen-‘DVS’ (dienst van scheepvaart), wier vaardigheid vooral bij het optuigen van bakens en het manoeuvreren met sloepen indruk maakte. Typerend voor de verhoudingen is wel dat op een gegeven tijdstip in de jaren 1950 op voorstel van de commandant van de *Snellius* besloten werd om in het vervolg de dok- en onderhoudsbeurt die de opnemingsvaartuigen halverwege hun verblijf in Nieuw-Guinea moesten ondergaan, niet meer plaats te laten vinden in Australië maar in Hong Kong. De reden was, aldus Roels: ‘onze matrozen-DVS, gewend als zij waren om aan boord en aan de wal in Nieuw-Guinea als gelijken van hun Hollandse collega’s te worden behandeld, pikten het eenvoudig niet dat zij in Australië niet gezamenlijk met de Hollandse matrozen de wal opkonden voor een bioscoop- of restaurant-bezoek.’ (177)

Dat de openheid van de sloopssamenleving ook binnen de marine wel eens minder positief werd gewaardeerd, bleek Roels in 1956 bij een inspectie door de regionale marinecommandant. Deze toonde zich zeer verontwaardigd dat Roels tijdens een verblijf te Merauke zijn intrek had genomen in een leegstaand officiershuis ... samen met een onderofficier. (189) Wat medegedeeld wordt over de contacten met de lokale bewoners levert soms boeiende informatie op, zoals de beschrijving van een Koninginnedagviering te Merauke (129-132) en van ontmoetingen met min of meer prominente figuren uit de autochtone en Europese bevolking, van wie één *kepala kampong* op een door Roels genomen foto vereeuwigd is met de *twee* hemden die hij draagt als teken van zijn waardigheid. (169)

Een *toppi* is een topteken: een baken dat gebruikt wordt bij hydrografische metingen. Daarnaast wordt men in deze uitgave nog geconfronteerd met vele andere vaktermen, met name op hydrografisch gebied, en uitdrukkingen uit het marinejargon, veelal in het Maleis. Het is daarom een goede zaak dat een verklarende lijst van woorden en afkortingen is opgenomen. De bruikbaarheid van dit boek wordt bovendien vergroot door de aanwezigheid van een artikel door de gewezen chef der hydrografie, schout-bij-nacht Kreffer, waarin deze een bondig overzicht geeft van de hydrografische techniek zoals deze in de beschreven periode werd beoefend.

Zo is een geheel ontstaan dat zeker van nut is, niet alleen voor wie belangstelling heeft voor de geschiedenis van de koninklijke marine, maar ook voor anderen die geïnteresseerd zijn in de nadagen van het Nederlandse koloniale verleden in ‘de Oost.’

Ph. M. Bosscher

J. Hoffenaar, J. S. van der Meulen, R. de Winter, ed., *Confrontatie en ontspanning. Maatschappij en krijgsmacht in de Koude Oorlog 1966-1989* (Den Haag: Sdu uitgevers, 2004, 306 blz., €24,99, ISBN 90 12 10090 9).

Dit keurig verzorgde en fraai geïllustreerde boek kwam tot stand onder auspiciën van de Stichting maatschappij en krijgsmacht (SMK), het Instituut voor militaire geschiedenis en de Sectie luchtmachthistorie. Het is het derde (en laatste) deel in een reeks over de geschiedenis van de Koude Oorlog. De rode draad vormt de relatie tussen maatschappij en krijgsmacht in Nederland gedurende ‘de tweede helft’ van de Koude Oorlog, de periode 1966-1989.

De twee belangrijkste thema’s zijn de maatschappelijke onrust in de jaren 1960 en 1970 en de commotie rond de plaatsing van kernwapens in de jaren 1980. Maar overigens waaert het onderwerp breed uit. Zo schrijven defensiespecialist J. Colijn over de Nederlandse wapen-